

A SZÜKSÉGLETEK ÉS A FOGYASZTÁS MARXISTA KONCEPCIÓJA

a) A szükségletek a marxista elméletben

Tudományosan és történelmileg bizonyított, és általánosan elfogadott az emberi szükségletekről alkotott marxi feltevés, mely szerint „... először is az embernek a munka, az élettevékenység, a termelő élet maga csak eszközként jelenik meg egy szükséglet, a fizikai egzisztencia fenntartása szükségletének kielégítésére. De a termelő élet a nembeli élet. Ez az életet létrehozó élet. Az élettevékenység fajtájában rejlik egy speciesz egész jellege, nembeli jellege, és a szabad tudatos tevékenység az ember nembeli jellege. Maga az élet (Leben) csak az élet eszközöként, létfenntartási eszközként (Lebensmittel) jelenik meg”.¹

Az embereknek van történelme, mert arra kényszerülnek, hogy megtermeljék tulajdon életüket. „... Minden emberi létezésnek, tehát minden történelemnek is első előfeltételét, nevezetesen azt az előfeltételt, hogy az embereknek ahhoz, hogy »történelmet csinálhassanak«, meg kell élniük. Az élethez azonban mindenekelőtt evés és ivás, lakás, ruházat és még egy és más szükséges. Az első történelmi tett tehát e szükségletek kielégítésére szolgáló eszközök előállítás, magának az anyagi életnek a termelése, márpedig ez olyan történelmi tett, minden történelemnek olyan alapfeltétele, amelyet még ma is, mint évezredekkel ezelőtt, naponként és óránként teljesíteni kell, hogy az ember egyáltalán életben maradjon».

... A második az, hogy maga a kielégített első szükséglet, a kielégítés cselekvése és a kielégítésnek más megszerzett szerszáma új szükségletekhez vezet — és az új szükségleteknek ez a megteremtése az első történelmi tett.”²

Kivételes fontosságú Marxnak ez a gondolata, mivel a meghatározott társadalmi körülmények közepette jelentkező „újabb szükségletek” bevonásával rámutatott, hogy ezek a szükségletek a termelőerők alkotórészévé válnak. Ha felbontjuk ezt a marxi gondolatot, nyilvánvalóvá vá-

lik az „első megtermelt szükséglet” és az újabb szükségletek közötti kapcsolat. A létfenntartási szükségletek nem változnak, de a történelem során lényegesen változik kielégítésünk módja, vagyis megsokszorozódik kielégítésünknek tárgya. Ugyanaz a létfenntartási szükséglet tehát több különálló szükségletre bomlik, amelynek kielégítési módja és a kielégítés tárgya fokozatosan egymástól eltérő, különböző lesz. Az első kielégített szükséglet teret nyit az újabb szükségleteknek, de a szükséglet kielégítésével kapcsolatos tevékenység is újabb szükségleteket teremt. Az emberi tevékenység éppen azért mondható alkotó tevékenységnek, mert az ember nem reked meg és nem korlátozza vágyait meglévő szükségleteinek kielégítésére, hanem újabb szükségleteket teremt.

A történelem és az emberi szükségletek viszonyáról alkotott következő marxista gondolat — a harmadik viszony: ... „A harmadik viszony, amely itt már eleve belép a fejlődésbe, az, hogy az emberek, akik saját életüket naponként újra megtermelik, kezdenek más embereket termelni, szaporodni — a férfi és nő, szülők és gyermekek közötti viszony, a család.”³ Tehát, mint ahogy mondtuk, az élet „szülés által” való termelése a történelem első feltétele. Ez a termelés előfeltételként magába foglal egész sor elemi szükségletet, ösztönt, érdeket.

Az egzisztencia és történelem fentebb említett feltevései — az élet termelése a munka és a szülés révén, és az újabb szükségletek termelése — az első ember és a történelem kezdete óta fennállnak és nem szűnnek meg mindaddig, amíg fennáll az emberiség.

A marxista gondolat megkülönböztetett figyelmet szentel a szükségletek és a társadalmi újratermelés kölcsönös viszonyának. A társadalmi termelés és szükségletek kapcsolata közvetlen és szerves. A szükségletek formálása és fejlődése, illetve a szükségletek kielégítése tökéletesen tükrözi az adott időben és térben végzett társadalmi termelést. Társadalmi termelés nélkül élet sem termelhető egyetlen társadalomban sem. A szükséglet a társadalmi termelés elkerülhetetlen tényezője. A szükségletek kielégítésének szintje és minősége egyenes arányban áll a társadalmi termelés és a műszaki bázis fejlettségi fokával. Az anyagi javak termelési költsége fordított arányban van a szükségletek szintjével, más szóval, a termék egységbe befektetett társadalmilag szükséges munka csökkentése közvetlenül maga után vonja nagyszámú és kiváló minőségű anyagi javak iránti kereslet megnövekedését, amelyek az arányosan megnövekedett szükségletek kielégítését szolgálják. Ugyanígy a szükségletek is visszahatnak a termelésre. A szükségletek megsokszorozódása és struktúrájuk kibővítése közvetlenül kihat az új termelési formák bevezetésére, valamint a már funkcionáló anyagi javak mennyiségi-minőségi átformálására.

A szükségletek és az elosztás kölcsönös viszonyának megvilágításához kiindulópontul két tényezőt vehetünk figyelembe. Először a társadalmi újratermelés folyamatát, amely négy szakaszból áll, és másodsor az újratermelési folyamat négy szakaszát, amely mindig szabályos szillogiz-

must alkot. A szükségletek és a társadalmi újratermelés átmeneti folyamatának kölcsönös viszonyát közvetítő, szekundáris, kölcsönös egymásra hatás jellemzi. A szüntelen termelési folyamat hajtóereje az elosztás, amely kihat a szükségletekre. A szükségletek visszaható ereje az elosztásra akkor jelentkezik, amikor az érdekek és a kereslet időszerűségük erejével mint elosztási mérce lépnek fel. A szükségletek és a fogyasztás egymástól való függősége ugyanazzal jellemezhető, mint a fentebbi korrelációs viszony. A szükséglet és fogyasztás kölcsönös viszonya közvetlenül kihat a termelésre és fogyasztásra, általuk pedig a szükségletek alakulására is.

A fogyasztást vizsgálva megállapíthatjuk, hogy szoros és kölcsönös viszonyban áll a vázolt folyamatokkal, amelyekkel együttesen alkotja a társadalmi újratermelést. A fogyasztás az emberi szükségletek kielégítésének folyamata. A fogyasztásnak itt három általános törvényszerűségét említjük: 1. Az egyéni szükséglet objektíve szemlélve nem individuális; 2. minden társadalomban meghatározott termelési viszonyok uralkodnak, melyek törvényszerűségei a fogyasztásra is kiterjednek; 3. az említett objektív tényezők kihatnak a fogyasztás méretére, struktúrájára, valamint a szükségletek szintjének növekedésére.

A fogyasztás specifikusságát, amely kihat a szükségletekkel alkotott kapcsolatra, számos tényező határozza meg: az egyén szükségletei, a természeti adottságok, a munkafeltételek, a hagyományok, a képzettség foka és kulturális szint, valamint a fogyasztást szabályozó egyéb tényezők.

A fogyasztásnak egész sor aktív funkciója van — kapcsolatot teremt a fogyasztó és a termék között, a terméket valós (reális) terméké változtatja, a fogyasztást összhangba hozza a termékmennyiséggel és újabb szükségleteket teremt.

Az új emberi szükségletek lehetőséget és teret nyitnak az új termelőerők és a tőkés termelési viszonyok összeütközésére. Az új szükségletekben rejlik a tőkés világ és az összes emberi szükségletek iránti viszony egyik lehetséges válságának gyökere. „A válság szociális gyökerét a tőkés társadalom által tagadott új emberi szükségletek alkotják. Ezek nem csupán kvantitatív szükségletek, nem korlátozódnak az elementáris élet-szükségletek kielégítésére, amelyeknek a kapitalizmus végső soron eieget is tesz. Ez az új dolgozók és a kulturális szükségletek összessége, amelyeknek kielégítését a műszaki fejlődés már lehetővé teszi, de a profitlogika tagadja.”⁴

Az új szükségletek kialakulása és fejlődése fokozatosan annak tagadási irányába halad, miszerint az új szükségletek a tőkereprodukció céljából termelnek újabb szükségleteket. Amikor a termelők társadalmi-gazdasági helyzetüknél fogva az újabb szükségletek bűvkörébe kerülnek, megte-remtik az osztályharcnak azt a szervezetét, amely az újabb szükségletek tartalmának felszabadításáért küzd.

Az újabb szükségletek megjelenése nem csupán a fejlett társadalmak

előjoga. A kapitalizmus új termelőeri és termelési módja áttételesen a világ többi államára is hatnak. A kapitalizmusnak mint „világrendnek” a következménye a fejlett és fejletlen országok közötti szakadék, amely egyre jobban mélyül.

Felvetődik a kérdés: Különbözik-e a szocializmus a kapitalizmustól, nemcsak a szükségletek szerkezete, hanem azok (mármint a szükségletek) társadalmasításának foka szempontjából? Marx A gothai program kritikájában a társadalmi termék elosztásáról szólva arról beszél, hogy az új társadalomban a társadalmi termék egy része a közös szükségletek kielégítésére szolgál. Marx megállapítja, hogy „a mai társadalomhoz viszonyítva a közös szükségletek kielégítését célzó rész jelentősen meg fog növekedni és aszerint növekszik tovább, ahogy fejlődik az új társadalom”.⁵

Az új társadalom Marx szerint abban is különbözni fog a régitől, hogy megváltozik a szükségletek szerkezete. Marx tulajdonképpen az olyan szükségletek kielégítését szorgalmazza, amelyek akkor már bizonyos mértékben közös társadalmi szükségletnek számítanak.

A kapitalizmustól eltérően a szocializmusban a termelési viszonyok és termelőerők egyenes arányban állnak a lakosság szükségleteivel — a termelőerők fejlődése közvetlenül hat az emberi szükségletek méretére, struktúrájának és minőségének javulására, de ugyanígy hat a termelőerők fejlődése a szükségletek kielégítésének szintjére is. A szocialista termelés elsődleges motivációja: folyamatosan kielégíteni a lakosság növekvő szükségleteit. Momčilo Vukičević professzor szerint a szükségletnövekedés hatásának négy jellemzője van:

„1. Megváltozott a társadalmi termelés célja, a szükségletek kielégítése egyaránt felöleli azokat a szükségleteket, amelyek a munkaerő újratermelésének szolgálatában állnak és azokat, amelyek a személyiség sokoldalú fejlődését biztosítják (kulturális-szellemi és szociális szükségletek) . . .;

2. A szociális-gazdasági szükségletek megnövekedése és azok kielégítése tervszerűen történik;

3. Mivel a valós szükségletek gazdasági jelenségeit fejezi ki, a szükségletnövekedés gazdasági törvénye a szocializmusban objektíven hat;

4. A vizsgált törvény hatásának sajátos jellemzője, hogy teljes egészében létrehozza a termelés és a társadalmi szükségletek arányát.”⁶

Marx, Engels és Lenin a jövő társadalmával (szocializmussal és kommunizmussal) kapcsolatos széles körű elméleti fejtegetéseikben vizsgálódásukat az emberi szükségletre is kiterjesztik.

Džemal Sokolović, professzor „a mindenkinek a szükséglete szerint” elosztás elvéről a következőt mondja: „Az ember csak akkor szabadul meg a birtoklási, ill. attól a szegényes emberi szükséglettől, amely gazdag magánemberré teszi, ha mint szükségletlény-nek univerzálisan meg-sokasodnak a szükségletei.”⁷

b) A fogyasztás marxista értelmezésének jelentősége

Marx művei útmutatóul szolgálnak a következők megértéséhez: ő nem állította, hogy a szocializmus abban különbözik a kapitalizmustól, hogy a végső elosztást illetően szerkezete és alakja egészen más, hanem: ez a szerkezet tulajdonképpen az eltulajdonítás különféle társadalmi formáiból ered és a társadalmi viszonyok egészen más típusának fejlődését szolgálja. Marx a szükségletek biztosítását a szocialista termelés egyetlen céljává jelöli meg. Lenin szintén azt vallja, hogy az elosztás feltételei azonosak a termelés feltételeivel, s hangsúlyozza, hogy az egyiknek és a másiknak is történelmi jellege van; „az elosztás minden formája a termelés meghatározott formáival egyetemben jön létre, amelynek megfelelő és amelyből ered”.⁸

Marx megemlíti, hogy „az ember az a forma, amelyben a természet saját magának a tudatára ébred”, vagyis az ember a természetből az anyagi javaknak csak elenyésző részét tudja kiaknázni, (fajtaját és mennyiségét illetően egyaránt), s így kénytelen aktív ráhatással, befolyással és változtatással élni, hogy e szükségleteket megszerezhesse. Ha a rabságon és a patriarchális falusi tevékenységen alapuló termelést vesszük figyelembe, ahol a lakosság legnagyobb része szükségleteit önállóan biztosítja, a forgalmazás és a csere hatóköre igencsak le van szűkítve, de ha a tőkére alapozott termelés kérdésére térünk ki, megállapíthatjuk, hogy a fogyasztás a csere közvetítésével történik. A termelés és a fogyasztás, közvetlenül és fordítva is; mindegyik saját ellentéte is, de közöttük bizonyos közvetítői mozgás nyilvánul meg.

Marx *A szabadság alapjai* című művében hangsúlyozza, hogy a termelésben a személyiség objektívizálódik, a fogyasztásban a tárgy szubjektívizálódik, míg az elosztásban a társadalom közvetítői szerepet vállal a termelés és a fogyasztás között az úgynevezett általános, vagyis döntő érvényű rendelkezések formájában, s megállapítja: „A termelés általánosság, az elosztás és a csere sajátossága, a fogyasztás egyediség, amely egy egészet képez. Ha a termelést és a fogyasztást vesszük figyelembe, akkor felfedezhetünk némi hasonlóságot, de mégis a termelés teremti meg a fogyasztás termékét, a fogyasztás módját és indítékait, méghozzá a fogyasztástól eltérően, amely meghatározza a termelő hajlandóságát, felébreszti benne azt a szükségletet, amely meghatározza a termelés célját.”⁹

A fogyasztás és a termelés közötti hasonlóság Marx szerint háromféleképpen jelentkezik, éspedig:

1.) Közvetlen hasonlóság: amikor a termelés fogyasztás, a fogyasztás termelés. Fogyasztói termelés. Termelői fogyasztás.

2.) Amikor mindegyik a másik eszközeként jelentkezik, közvetítve van általa, ami kölcsönös függőségüket képezi, azt a mozgást, amellyel

kölcsönös viszonyba kerülnek és közvetlenül jelentkeznek egymás mellett, ennek ellenére mégis csak látszólagosak maradnak egymás vonatkozásában. A fogyasztás a szükségletet belső tárgyként alkotja, s a termelés célját szolgálja.

3.) A fogyasztás a termelés aktusát akkor végzi el, amikor a terméket termékévé képezi, s azzal, hogy felbomlasztja, megsemmisíti a tárgyak egyedi formáját, s az ismétlés szükségességével a hajlamot a leleményességnek olyan magas fokára emeli, amely a termelés első szakaszában fejlődött ki, tehát nem az a végső cselekedet, amellyel a termék termékévé válik, hanem az is, amely révén a termelő termelővé válik. (Marx: A szabadság alapjai.)

A termelés közvetlenül fogyasztás is és fordítva, vagyis: mindegyik saját közvetlen ellentéte is. A fogyasztás kétszeresen teremti meg a termelést, még hozzá oly módon, hogy a termék csak a fogyasztásban válik „igazi” termékévé és így új szükségleteket teremt. A termelés anyagot, vagyis tárgyat biztosít a fogyasztásnak, illetve jelleget, határozottságot kölcsönöz neki. Mondhatjuk: a termelés a fogyasztás tárgyát, módját és indítékát adja. A termelésről és a fogyasztásról, illetve kapcsolatukról és függőségükről alkotott általános megállapítás Marx szerint: „Egy totalitáris rendszer tagjai, egy egység keretében való különbözőségek.”

Marx A gothai mozgalom kritikája című művében rámutatott, hogy a fogyasztási eszközök felosztásának szférájára a szocializmusban sem szabad a termelés módjától függetlenül tekinteni, mert az elosztás módja „a termelés feltételeinek felosztásaként létrejött következmény” marad. Marx általában véve előírányozta a társadalmi termék felosztásának szerkezetét a szocializmusban és megformálta alapelveit is. A társadalmi terméket elemi alapokra osztotta fel, s hangsúlyozta, hogy a termelőnek először a társadalmi szükségletek kielégítéséért kell dolgoznia, s ezt követően a termék fennmaradó részét a fogyasztás céljaira határozta meg, még hozzá az egyénileg befektetett munka mennyiségének arányában. Marx felosztási képlete előírányozza, hogy az egész társadalmi termékből legelőször az egyszerű és a bővített újratermelésre, valamint a tartalék-alapba kell kiválasztani az eszközöket, s ezzel minden társadalomnak rendelkeznie kell, s ezt a kiválasztást gazdasági szükségességként jelöli meg. A fennmaradó részt az általános igazgatási alapba (költségekre) kell ruházni, amelyek már nem vonatkoznak a termelésre és a közszükségletek kielégítésére szánt eszközökre (társadalmi szervek, tanügy, egészségügy stb.), s külön kell választani a munkaképtelenek segélyezésére szánt alapot is. Ha a fentieket kiválasztottuk, akkor adva lesznek azok az eszközök, amelyeket az egyének, vagyis a termelők között osztanak el. Marx nem bocsátkozott a szocialista elosztás fejlődésének előrejelzésébe, sem mechanizmusának kidolgozásába. Ezt fel is róta A gothai programnak, mivel ez belemerült a jövőendő elosztás problematikájának elemzésébe. Éppen ezért Marx csak az alapvető elvekre szorítkozott és megelégedett azzal, hogy megállapította: amikor majd a terme-

őeszközök kollektív tulajdont képeznek, a fogyasztási eszközök felosztása magától értetődően más lesz mint a kapitalizmusban. Gondolatainak lényege abban van, hogy az egyéni eltulajdonításból a társadalmi eltulajdonításra való áttérés alkalmával az új termék termelői, személyi és társadalmi fogyasztására oszlik, s eközben az első helyen a szükségletek kielégítését, úgymint a szocialista termelés egyetlen célját tartja szem előtt.

A termékek elosztásának tekintetében — a szocializmusban — Lenin osztja Marx nézetét és rámutat, hogy az elosztás feltételei lényegében véve megegyeznek a termelés feltételeivel és mind az egyiknek, mind a másiknak történelmi jellege van.

A felosztás szerkezete a társadalmi feltételekből ered és fejlődik oly módon, hogy a fogyasztási eszközök elosztásának elve a különböző álláspontokból és irányelvekből következik. Ha a kapitalista termelési folyamatot egészében szemléljük, abból kitűnik, hogy az árut, érték-többletet termel, s az említettek mellett magát a kapitalista viszonyokat is megteremti és újratermeli. Az a vélemény, hogy a munkásosztály személyi fogyasztása bizonyos mértékig csak a tőke újratermelésének jelensége. Marx szerint a személyi fogyasztásnak két különböző pólusa van, és pedig: Az egyik a létfenntartás, a másik pedig az élelmiszerek elfogyasztásának vonatkozásában észlelhető, azért, hogy ismét a munkapiacra jussanak e tényezők. A fentiekből következik, hogy helyénvaló az az állítás, amely szerint a kapitalista termelési folyamat az áruter-melés mellett magát a kapitalizmus folyamatát (viszonyait) is megte-remti és újratermeli. A termelési viszonyok tőkés rendszerét nem lehet megérteni, ha a benne lévő viszonyokat nem a termelési folyamatok egységén és a tőke fogalmán keresztül szemléljük, amelyekben érvényesül az érték-többlet egy része, amely élő termelőmunka árán jött létre.

Marxnak a társadalmi termék globális felosztásáról említett gondolata nem lehet előttünk világos amíg nem vizsgáljuk meg a tőke körforgását. Ismeretes, hogy az évi termelés magába foglalja a társadalmi termék részeit, amely pótolja a tőkét, a társadalmi újratermelést, s azokat a tényezőket, amelyek a fogyasztási alapba kerülnek, vagyis a termelői és személyi fogyasztásba. Az újratermelés magába foglalja a tőke és munkásosztály fenntartását, s ezzel párhuzamosan biztosítja az egész termelési folyamat kapitalista újratermelését is.

„A P—A'...T...A'—P' és T...A'—P'—A...T körforgásnál a tőke áramlása jelenti a kiindulópontot és a befejezést is. Beleértve természetesen az árut is, amelyen, tehát túl kell adni: de ha feltételezzük, hogy ez már megtörtént, akkor a magántőke áramlásának teljesen mindegy, hogy mi történik a továbbiakban az áruval. Ellenkezőleg, az A'—A' áramlásnál a társadalmi reprodukció feltételeit felismerhetjük, éppen azért, mert be kell bizonyítanunk, hogy mi lesz az egész termék minden egyes részének, vagyis érték részének a sorsa. A'—az újratermelés egész folyamata, jelen esetben magába foglalja a fogyasztás folyamatát is, még hoz-

zá a forgalmazás közvetítésével, s úgyszintén szerves részévé teszi magának a tőke újratermelésének folyamatát is.”¹⁰

Ha ezt a láncreakciót vesszük figyelembe, vagyis a termékérték egy részének tőkévé való átváltozását, s a másik részének a tőkés- és munkásosztály személyi fogyasztására való felhasználását, ezt a termékértéken belüli áramlás hozza létre (ez az áramlás nemcsak az értékpótlásra, hanem az anyag megtérítésére is), amely közvetlenül is függ a társadalmi termék összetevő részeitől. Marx szerint az egész termelés két nagy részre osztható, éspedig: az I. osztályra, amelybe a termelőeszközök tartoznak, vagyis az áruk, amelyek olyan formával rendelkeznek, hogy a termelői fogyasztás kategóriájába sorolhatjuk őket, és a tőkés és munkásosztály fogyasztási eszközöket termelő II. osztályra. Az egész tőke, ha részt vesz bármelyik felsorolt részben akkor egy külön jelentős részt alkot, mégpedig a társadalmi tőke kategóriáját. A II. osztály további két alosztályra oszlik:

- a) a munkásosztály fogyasztási eszközeit és
- b) a luxusfogyasztási eszközöket termelő alosztályokra.

A fogyasztási eszközök, amelyek a munkásosztály fogyasztásában részt vesznek, s amelyek a szükséges élelmiszerek fedezését biztosítják, részben a kapitalista társadalom fogyasztási eszközeit is képezik, habár az élelmiszerek minőségileg különböznek a munkásosztály által fogyasztott hasonló jellegű cikkektől. A luxusfogyasztási eszközök Marx szerint a tőkésosztály fogyasztásához sorolhatók, amelyeket csak az érték-többlettel lehet kicserélni, amelyet egyébként a munkás soha sem tehet magáévá. „Az egyszerű újratermelés lényegében fogyasztás, habár mint szükséglet, amely a tőkést is serkenti, jelentkezik az értéktöbblet-re való vadászatban: Végül is, az értéktöbblet — legyen az bármilyen nagyságrendű — itt mindenképpen a tőkés személyi fogyasztását szolgálja. Ha az egyszerű újratermelés csak része, s különösen ha az évi újratermelés jelentős része, ez az indíték — a kapitalista személyi fogyasztása — továbbra is megmarad, s mint ilyen a gazdagodásnak és ellentétének az indítéka kíséri. A valóságban ez jóval bonyolultabb, mert a fosztogatás résztvevői — a kapitalista értéktöbbletben — úgy jutnak kifejezésre, mint fogyasztók, akik tőle függetlenek.”¹¹

Marxnak a társadalmi termék globális felosztásáról és a láncreakciókról, vagyis az újratermelési folyamat értelmezéséről adott áttekintése megvilágítja előttünk a tőkés termelési folyamatot, kiemelve az itt uralkodó törvényeket, rámutat a kategóriákra, vagyis elmélyíti a fogyasztás fogalmát, s bizonyítja a fogyasztás jelentőségét, a fogyasztásnak a termeléstől való függőségét, és utal más objektív tényezőkre is. Elmondhatjuk, hogy Marx a tőkés termelési folyamatra úgy tekint, mint az anyagi javak termelésének folyamatára, olyan processzusra, amely sajátos történelmi-gazdasági viszonyok között megy végbe, s amely a termelési viszonyokat és a folyamat hordozóit is termeli illetve reprodukálja.

„A szabadság tulajdonképpen akkor kezdődik, amikor véget ér az a munka, amely sok bajjal és külső célszerűséggel van meghatározva: a dolgok természete szerint a szabadság tehát magának az anyagi termelésnek a másik oldalán helyezkedik el.”¹² A szocializmus új társadalmat, új termelési formákat, új emberi viszonyokat, a szükségletek kielégítésének új módját kínálja az emberiségnek és mindannak a további fejlődését, amelyet a legrövidebben új életnek, vagyis új életformának lehetne nevezni. A munka felszabadítása, az ember szabadsága és méltósága, az egyenjogúság, mindezek új és igen nagy értékek, amelyek megvalósítása lehetővé teszi a szocialista társadalom létrejövetelét.

A továbbiakban részletesen kitérek majd a fogyasztás elemzésére és megindoklására, de ennek a fejezetnek az volt a feladata, hogy rövid visszatekintést adjon a fogyasztással, s a fogyasztás, a termelés, az elosztás és a csere kölcsönös viszonyával kapcsolatos legfontosabb feltevésekről.

Fordították *Hornok Ferenc* és *Kisimre Ferenc*

Jegyzetek

- ¹ Marx—Engels Válogatott Művei I., Kossuth Könyvkiadó Budapest, 1977., 24. o.
- ² Uo. 83. oldal
- ³ Uo. 84. oldal
- ⁴ M. Pečujlić: Horizonti revolucije, Institut za pol. studije FPN, Beograd, 1970., 174. oldal
- ⁵ Marx: Kritika Gotskog programa, Kultura, Beograd, 1959., 15. oldal
- ⁶ Momčilo Vukičević, Elementi „teorije” potreba u učenjima klasika marksizma, Međ. naučni simpozijum, „Rikardo—Marks—Lenjin i savremena ekon. misao” 32. oldal
- ⁷ Džemal Sokolović, Ljudske potrebe, Kulturni radnik, časopis, 51. oldal
- ⁸ V. I. Lenin: Összegyűjtött művek, III. kötet., Belgrád, 1960. 76. oldal
- ⁹ Marx: „A politikai gazdaságtan bírálótanak bevezetője”. Naprijed, Zágráb, 1974., 25. oldal
- ¹⁰ Marx: Tőke, Belgrád, Grafikai Kiadóintézet, Belgrád, 822. o.
- ¹¹ Uo. 835. oldal
- ¹² Uo. 1522. oldal

Rezime

Marksističko shvatanje potreba i potrošnje

Naučno i istorijski je dokazana i opšte prihvaćena marksistička postavka o ljudskim potrebama po kojoj čovek prisvaja svoje svestrano biće na isto tako svestran način. Marks pristupajući analizi ljudske istorije konstatuje da je prva

pretpostavka svake ljudske egzistencije, a prema tome i čitave istorije — da ljudi imaju mogućnosti da žive i smatra da je prvo istorijsko delo proizvodnja sredstava za zadovoljavanje potreba tj. proizvodnja samog materijalnog života.

Hipoteza da ljudske potrebe, njihov sadržaj, način njihovog zadovoljavanja direktno zavise od stepena i razvoja proizvodnih snaga tokom istorije je dobila značajne potvrde. Poseban značaj marksistička teorija poklanja problematici korelacije između potreba i pojedinih faza procesa društvene reprodukcije.

Marks podvlači u svom delu „Osnovi kritike političke ekonomije” da se u proizvodnji objektivira ličnost, u potrošnji se subjektivizira stvar, dok u raspodeli društvo preuzima posredništvo između proizvodnje i potrošnje u obliku opštih tj. vladajućih odredaba.

Zusammenfassung

Marxistische Auffassung der Bedürfnisse und des Verbrauchs

Die marxistische These über den menschlichen Bedürfnissen, und die Tatsache, dass der Mensch sein vollkommenes Sein sich allseitig aneignet, ist schon eine historisch und wissenschaftlich bewiesene Wahrheit geworden. Marx hat schon bei der Einleitung seiner Analyse der menschlichen Geschichte, konstatiert, dass die wichtigste Voraussetzung zur Existenz jedes menschlichen Individuums — und daher auch der ganzen Gesellschaft — die Möglichkeit des Überlebens, ist. Daher folgt seine Auffassung, dass die erste historische Schöpfung des Menschen, die Produktion der Gegenstände zur Befriedigung seiner Bedürfnisse ist. Das ist nämlich auch die Produktion des Lebens an sich.

Die Hypothese, dass die menschlichen Bedürfnisse — Inhalt dieser Bedürfnisse an und für sich — vom Entwicklungsnivo der Produktionskräfte abhängig ist, hat sich im Laufe der Geschichte als undiskutabel bewiesen. Die marxistische Theorie schenkt besondere Aufmerksamkeit dem Problem der Korrelation zwischen den Bedürfnissen und den verschiedenen Geschnissen im Prozess der gesellschaftlichen Reproduktion.

Marx unterstreicht in seinem Werke: Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomi, dass in der Produktion, die Persönlichkeit objektivisiert; im Verbrauch das materielle subjektivisiert wird; der Austauschprozess indessen der Rolle des Vermittlers zwischen der Produktion und dem Verbrauch, in der Form allgemeiner d. h. herrschender Regel übernimmt.